

VENEDİK TACİRİ'NDE YAPI ÖZELLİKLERİ

Yrd. Doç.Dr. Uğur AKINCI*

William Shakespeare'in Olgunluk Dönemi komedyalarından biri olan **Venedik Taciri**'nin 1596-1597 yılları arasında yazıldığı ve bu dönem oyunlarının biçim ve içerik özellikleri açısından Shakespeare'in yazarlık serüveninde önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir. Özellikle öykü oluşumu ve gelişiminde kullanılan teknikler açısından, yazarın ilk dönem komedyalarındaki kusurlarından kurtulup, kaba güldürüden “yüksek komedyaya” denilen türe yönelmesi, bu yapıtlarda açıkça gözlenir. Bu dönemin ürünü olan yedi komedyanın üçü; **Venedik Taciri**, **Kısasa Kısas** ve **Yeter ki Sonu İyl Bitsin***, içerikleri açısından “*problem play*” olarak değerlendirilmektedir. Türkçe’de “sorunlu oyun”, “karanlık komedyaya” ve “sorun komedyası” gibi tanımlarla karşılık bulan bu oyunlar, çözümlenemeyen bir sorun ya da sorunlar içermelerinden dolayı özel bir önem kazanmaktadırlar.

Venedik Taciri'nin öyküsü iki ana eksen etrafında oluşur. Bunlardan ilki, Portia ve Bassanio arasındaki aşk serüvenini işleyen “aşk öyküsü”; ikincisi ise, bu aşk öyküsüne bağlı olarak, Venedikli tacir Antonio'nun Yahudi tefeci Shylock'tan aldığı borcu ödeyememesi sonucu gelişen “pazarlık öykü”südür. Her iki öykü de, çeşitli değerlerin belirlediği ikili ve çoğul ilişki birimlerine dayanır. Oyunun derin yapısına (anlam) ulaşabilmek, bu ilişki birimlerinin niteliğini neden ve sonuçlarıyla birlikte irdelemekle mümkün olacaktır.

ÖYKÜ BAĞLAMINDA İLİŞKİLER

Venedik Taciri 'ndeki ikili ilişki birimleri ve bu birimleri belirleyen değerler şöyle özetlenebilir:

PORTIA-BASSANIO	Aşk İlişkisi
PORTIA- BABA.....	Otorite İlişkisi
ANTONIO-BASSANIO.....	Dostluk ilişkisi
ANTONIO-SHYLOCK.....	Para (Çıkar) İlişkisi

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü.

JESSICA-LORENZO.....	Aşk İlişkisi
JESSICA- SHYLOCK.....	Otorite İlişkisi
NERISSA-GRATIANO.....	Aşk İlişkisi

Bu durumda aşk, otorite, dostluk ve para, ilişki birimlerini belirleyen temel kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır.

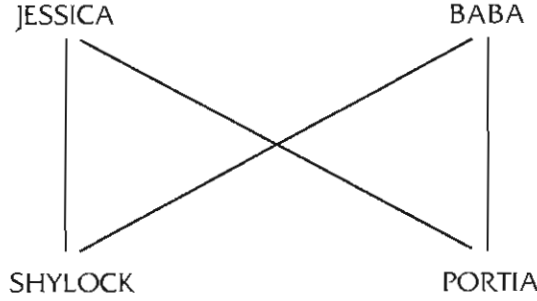
Aşk ilişkileri Portia-Bassanio, Jessica-Lorenzo ve Nerissa-Gratiano çiftleri arasında kurulur. Bu üç ilişki biriminden Portia-Bassanio ilişkisi aynı zamanda oyunun iki ana öyküsünden biri olan “aşk öyküsü”nü doğuran temel aşk ilişkisi olması yönünden diğer iki aşk ilişkisinin üzerinde yer alır. Bu yüzden son iki aşk ilişkisi, Portia ve Bassanio arasındaki aşk ilişkisinin birer izdüşümüdür sanki. Bu üç aşk ilişkisini benzer kılan türlü koşutluklar vardır:

Portia-Bassanio arasındaki ilişkinin gerçekleşebilmesi için bazı engellerin aşılması, bir takım koşulların yerine getirilmesi gerekmektedir. Venedik kentinde oturan Bassanio, sevdiği kız olan Portia'nın bulunduğu Belmont kentine gidebilmek için bir miktar para bulmak zorundadır. Para bulup Belmont'a gittiğinde ise, birazdan açıklayacağımız “Kutu bulma” koşulunu yerine getirdiğinde Portia ile evlenebilecektir. Bassanio ile Belmont'a gelen ve onun dostu olan Gratiano, Portia'nın nedimesi Nerissa'ya aşık olur. Gratiano ve Nerissa'nın evlenebilmeleri, Portia-Bassanio evliliğinin gerçekleşmesine bağlıdır. Dolayısıyla her iki ilişkinin de “mutlu son” a ulaşmasını sağlayacak koşullar çakışmaktadır.

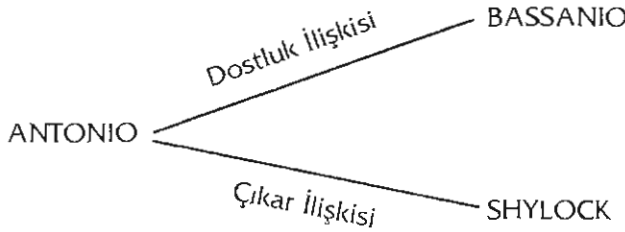
Öte yandan, bu iki aşk motifini güçlendiren üçüncü bir ilişki de, Yahudi tefeci Shylock'un kızı Jessica ile Lorenzo adında Hıristiyan bir genç arasında gerçekleşecektir. Bu üçüncü aşkın gerçekleşebilmesi için de bazı engellerin aşılması gerekmektedir. Jessica babasının servetinin hemen hemen tümünü alarak evini terkedecek ve Lorenzo ile buluşarak, tıpkı diğer aşıklar gibi, Belmont'a gelecektir. Ne var ki, bu iki aşkın Belmont'a gelip saklanabilmeleri ve evlenebilmeleri Bassanio'nun Portia ile evlenebilmesine bağlıdır. Böylece bu üç aşk ilişkisi arasındaki en önemli koşutluk, Portia-Bassanio ilişkisinin mutlu son'la bitmesi üzerine, tüm aşıkların birbirine kavuşmasının gerçekleşecek olması biçiminde kurulmaktadır. Son iki ilişkinin, Portia-Bassanio ilişkisinin birer izdüşümü gibi değerlendirilmesinin gerekçesi bu koşutluklardan kaynaklanmaktadır.

Öykü bağlamında ele alınan ilişki birimlerinden Portia-Baba ve Jessica-Shylock (Baba) ilişkilerini belirleyen kavram ise “otorite”dir. Portia'nın babası oyun içerisinde yer almaz. Fakat, koymuş olduğu bir kuraldan ötürü Portia üzerindeki baskısı oyun boyunca belirgin bir biçimde hissedilir. Portia'nın babası ölmeden önce, birisinde Portia'nın resmi bulunan üç kutu bırakmıştır. Yapılacak bir sınav sonucunda bu kutuyu bulmayı başaran kişi hem Portia ile evlenebilecek hem de ona kalan büyük mirasın sahibi olacaktır. Oyunun ikinci otoriter gücü ise Shylock'tur. Shylock da, diğer baba gibi, servetini kızının kullanmasına izin vermediği gibi, kızının dilediği kişiyle evlenmesini de engellemeye çalışır. Bu yönleriyle her iki baba da kızlarının özgür davranmalarını engelleme açısından otoriter bir

kimlik kazanır. Portia ve Jessica, kendilerini en çok ilgilendiren konularda bile, diledikleri gibi davranma hakları elinden alınan ve bu yönleriyle koşutluk gösteren iki oyun kişisi olarak karşımıza çıkar :

Öykü içerisinde yer alan bu farklı ilişki birimlerinin yanısıra, Antonio-Bassanio arasında hiçbir çıkar gözetilmeksizin, fedakarlığa dayalı 'dostluk' ilişkisi ile; Antonio-Shylock arasında tümüyle çıkara dayalı para ilişkisi, oyunun karşıtlıklar üzerine kurulmuş diğer ilişki birimleridir. Her iki ilişkinin de eksen kişisi Antonio'dur :

Buraya kadar sözü edilen ilişki birimleri olumluluk ve olumsuzluk değerlerine göre iki karşıt ilişki kümesi oluşturmaktadır:

I. KÜME
(Olumlu İlişkiler)
Aşk İlişkisi
Dostluk İlişkisi

II. KÜME
(Olumsuz İlişkiler)
Otorite İlişkisi
Para İlişkisi

KİŞİLER BAĞLAMINDA İLİŞKİLER

Venedik Taciri, öykü bağlamında incelenen ikili ilişki birimlerinin yanısıra, kişiler bağlamında ele alındığında iki ya da daha fazla oyun kişinin yer aldığı "çoğul" ilişki birimlerini kapsayan bir oyun özelliği de göstermektedir.

Portia-Bassanio ve Nerissa-Gratiano ilişkileri olumlu değerler taşıyan aşk ilişkileridir.

Dostluk temelinde gelişen Antonio-Bassanio ilişkisi ise, Shylock ve paranın devreye girmesiyle olumsuz bir değeri ifade eden “nefret”i de kapsayacak biçimde boyut kazanır ve yeni bir ilişki birimi yaratır. Bu ilişki birimi içerisinde özellikle Antonio-Shylock ilişkisi, paranın yarattığı düşmanca ilişkilerin en üst aşamasıdır:

ANTONIO-BASSANIO X SHYLOCK ..... SHYLOCK X ANTONIO
(Dostluk) (Para) (Nefret, düşmanlık)

Portia ve Bassanio arasındaki aşk ilişkisi, Antonio'nun da devreye girmesiyle, dostluk ilişkisini de kapsayacak biçimde genişler. Bu ilişki birimi, bir önceki ilişki biriminde olduğu gibi, Shylock'un devreye girmesiyle para ve nefreti kapsayacak biçiminde genişleyen, karşıtlıklar üzerine kurulmuş yeni bir ilişki birimine dönüşür:

ANTONIO-BASSANIO-PORTIA X SHYLOCK
(Aşk, dostluk) (Para, nefret)

Jessica-Lorenzo ilişkisiyle olumlu boyutu pekiştirilen aşk ilişkisi ise, bu ilişkiyi engellemeye çalışan ve Shylock kişiliğinde anlamını bulan otorite kavramıyla karşıt özellik gösterir. Aynı karşıtlık, yine bir baba tarafından konulan bir kural yüzünden gerçekleşememe tehlikesiyle yüzyüze olan Portia-Bassanio arasındaki aşk ilişkisinde de kendini gösterir:

JESSICA-LORENZO § PORTIA-BASSANIO X SHYLOCK-BABA
(Aşk, duygu) (Otorite)

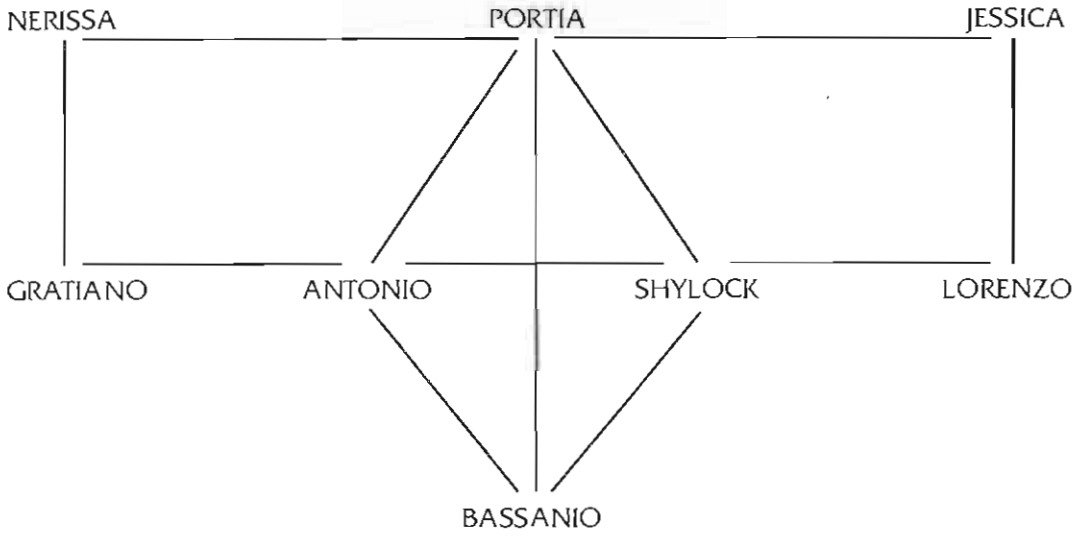
Kişiler arasında beliren son ilişki birimi ise Portia-Nerissa-Jessica üçlüsü etrafında kurulur. Her üç oyun kişisi de aşk ve dostluk ilişkilerine katkıda bulunmak amacıyla türlü eylemlere girişirler:

Portia ve Nerissa kılık değiştirir, Jessica ise evini terkeder. Bu bir anlamda aklın, aşk ve dostluk için doğru yolda kullanılmasını da ifade etmektedir. Çeşitli değerlerin belirlediği ve kişiler bağlamında incelemeye çalıştığımız ilişki birimleri, aşağıdaki gibi bir “Kişiler geometrisi” oluşturmaktadır: (Bkz: Şekil 1)

Kişiler arasındaki ilişki birimlerini belirleyen aşk, dostluk, para ve otorite gibi kavramlar aynı zamanda toplumun asal güçlerinin de birer simgesi olmaktadır. Bu kavramlardan para ve akıl, iki yönlü kullanılmaları açısından daha bir önem kazanır:

OLUMLU AKIL (PORTIA) / OLUMSUZ AKIL (SHYLOCK)

Şekil 1:

Kişiler arasındaki ilişki birimlerini belirleyen aşk, dostluk, para ve otorite gibi kavramlar aynı zamanda toplumun asal güçlerinin de birer simgesi olmaktadır. Bu kavramlardan para ve akıl, iki yönlü kullanılmaları açısından daha bir önem kazanır:

OLUMLU AKIL (PORTIA) / OLUMSUZ AKIL (SHYLOCK)

Olumlu aklın temsilcisi Portia'dır. Portia, nedimesi Nerissa ile birlikte genç bir hukukçu kimliğine bürünür ve yaptığı savunma ile Antonio'yu Shylock'un elinden kurtarır. Burada Portia'nın kurnazlığı söz konusudur. Ne var ki Portia'nın kurnazlığı, dostluk gibi olumlu bir değere hizmet ettiği için bu davranış aklın doğru yolda kullanılmasının göstergesi olmaktadır. Shylock da tıpkı Portia gibi, aklını kurnazlık için kullanır. Fakat Portia'nın tersine Shylock'un bu yönelişi dostluk gibi olumlu bir değeri yaşatmak adına yapılmaz. Shylock bir insanın canına kıymak, onu yok etmek için kurnazlık yapar ve senetteki et kesme koşulundan yararlanmaya çalışır. Bu yüzden, Shylock oyunun sonunda cezalandırılarak akli olumsuz yolda kullanmanın yanlış bir eylem olduğu savı pekiştirilir.

OLUMLU PARA (ANTONIO) / OLUMSUZ PARA (SHYLOCK)

Paranın kullanılışı da tıpkı akıl gibi, iki farklı amaca hizmet eder. Para, akıl ögesine göre daha karmaşık bir niteliğe sahiptir. Bu karmaşa, paranın kazanılış ve kullanılış yöntemlerinde ortaya çıkar. Antonio ticaretle uğraşır, Shylock ise tefecilikle. Oyunda Antonio'nun ticaretten kazandığı para "aklanmakta", Shylock'un tefecilikten kazandığı

para ise "karalanmaktadır". Tefecilik, Antonio'nun riskli ve mal alıp satmaya yönelik ticaret anlayışının karşısında olumsuz bir ticari anlayış olarak değerlendirilir. Her ikisinin parayı kazanış biçiminde görülen farklılık, paranın kullanılış yöntemlerinde daha da belirginleşir. Antonio, Shylock'tan borç aldığı parayı yakın dostu Bassanio'nun sevdiği kıza kavuşması için kullanır. Kendisi kefil olduğu halde parayı kullanan Antonio'dan hiçbir karşılık beklemez. Antonio'nun parayı kullanış biçimi dostluk ve yardım duygularından kaynaklanmakta, bu duygular aşk gibi olumlu bir değerın gerçekleşmesi yolunda değerlendirilmektedir.

Shylock ise, kazanılış biçimiyle zaten 'kara' bir niteliğe sahip olan parasını kullanırken de, olumsuz düşünceler içindedir. Antonio'ya borç verirken amacı ona yardım etmek değil, borcunu ödeyemediği takdirde ondan intikam almaktır. Hem de o güne kadar görülmemiş bir yöntemle, borçlunun vücudundan et keserek! Akıl ve paranın bu iki farklı kullanılış biçimi her iki kavramı da kapsayan ama birbirine zıt değerleri içeren karşıtlıklara yol açmaktadır:

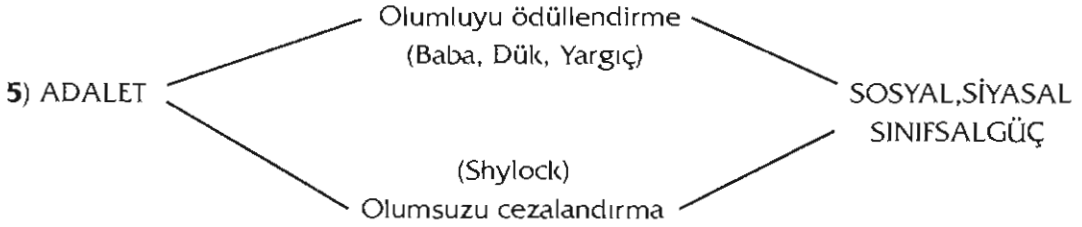
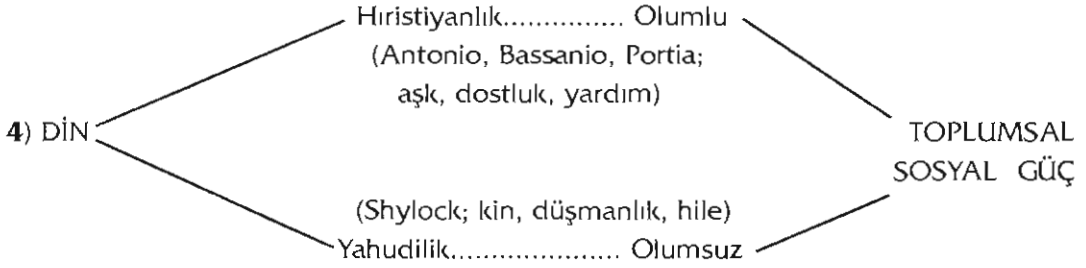
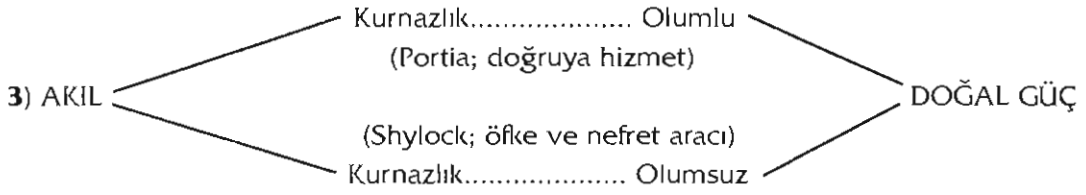
AKIL + AŞK + DOSTLUK	X	AKIL + KİN
PARA + AŞK + DOSTLUK	X	PARA + NEFRET + DÜŞMANLIK

DERİN YAPI (ANLAM)

Öykü ve kişiler bağlamında incelemeye çalıştığımız ilişki birimleri ve bu birimleri belirleyen özellikler aynı zamanda **Venedik Taciri** oyununun 'Derin Yapı' sını da belirlemektedir. Bu özellikler ışığında şu gerçek ortaya çıkmaktadır:

"OLUMLU YA DA OLUMSUZ, TOPLUMUN ALTI ASAL GÜCÜ VARDIR"

6) AŞK, DOSTLUK.....Olumlu .....SOSYAL,
DOĞAL GÜÇ

ÇÖZÜMSÜZ ÇÖZÜMLER

Venedik Taciri'nde gerek çözüm aşamasına kadar geçen süreçte gerekse çözüm sürecinde, anlama ilişkin bir takım sorunlar görülmektedir:

Kılık Değişirme (Hile) ; Kurnazlık Etme (Hile) ; Öç Alma (Hile)

Oyunda Portia ile Nerissa mahkemeye gidip Antonio'yu kurtarmaya niyetlendiklerinde, bu işi gerçekleştirebilmek için kılık değiştirir ve erkek kılığına girerler. Rahatça seyahat etmek, mahkemede kendilerini dinletmek ya da amacı daha kolay bir şekilde gerçekleştirmek için yapılan bu eylem, umulan başarıyı sağlar. Fakat neden ve sonuçları ne olursa olsun bu yöntem son aşamada kurnazlığa dayalı bir aldatmacayı, diğer bir deyişle "hile"yi ifade eder. Shylock'un yaptıkları ne denli yanlış ve bağışlanamaz da olsa,

adalete dayanarak yanlış yöntemlere sapma, tıpkı Shylock'da olduğu gibi, Portia'da da sezilir. Shylock da, Portia da üstün gelebilmek için aynı adalete dayanırlar, adalete dayanarak yasaları tersyüz etmeye kalkışır. Her iki taraf da adalete sığınarak (!) hile yapar. Adaleti saptırmaya yönelik bu davranış "öç alma" niyetinde de kendini gösterir. Shylock adalete dayanarak bir insanın vücudundan et kesmeye kalkışır. Oysa aynı adalet, senet süresinde ödenmezse bile bu süre dışında, üstelik fazlasıyla ödendiğinde borçlunun bağışlanmasına olanak sağlayacak kadar hoşgörülüdür.

İlk yolu seçen Shylock güvendiği adaletin kendisini zafere götürdüğünü zannederken. İki amaçlı kullanılabilen adaletin kurbanı olur ve yenilgiye sürüklenir. Zor durumda kalan Shylock alacağından vazgeçer ve bağışlanmayı beklerken, adaleti temsil eden otorite (Dük), Shylock'u bağışlamak yerine cezalandırma yoluna gider. Hem de dinini değiştirme ve tüm malının elinden alınması gibi ağır cezalar yükleyerek. Shylock, Portia ve Dük yasalardan yararlanırken amaç ve yöntemlerinde koşutluk gösterirler. Ne oyun boyunca olumluğun temsilcisi olarak gösterilen Portia ve Dük, ne de olumsuzluğun temsilcisi Shylock, her nedense adaletin bağışlayıcı ve hoşgörülü yanını kullanmayı hiç mi hiç düşünmezler. Oyun boyunca süren bu ve benzeri sorunlar, sonuçta üç temel soruna kaynaklık eder:

- 1) Kılık değiştirenler, Hileciler (Neden ?) Kadınlar, Uşaklar ve Yahudiler;
- 2) Hile çözüm sayılır mı ? ; Adalet hile (oyun) yapar mı ? ;
- 3) Yahudilik = Tefecilik (mi ?) ; Hıristiyanlık = Doğru ticaret (mi ?)

Bu sorular etrafında şu temel saptamaya gidilebilir:

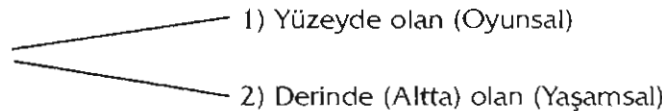
ÇÖZÜM ..... GEÇİCİ ..... OYUNSA
SORUN ..... KALICI ..... YAŞAMSAL

Sonuçta; "Hile ile gelen çözüm, çözümsüzlük (mü) dür ?,
"Adaletin gerçekleşmesi için her çözüm (yöntem) meşru (mu) dur ? gibi çeşitli mesajlara ulaşılır.

ÜST YAPI - DERİN YAPI İLİŞKİSİ

İlişkilerden ve değerlerden yola çıkılarak toplumun belli başlı çelişkileri sergilenir:

DOĞA X TOPLUM / DOSTLUK X PARA (ÇIKAR) / AŞK X DÜZEN (OTORİTE)

ÇÖZÜM

1) YÜZEYDE ÇÖZÜME ULAŞILIR:

- Akıl olumlu yönde kullanılır,
- Para doğru amaca hizmet eder,
- Aşıklar kavuşur,
- Hak (Adalet) yerini bulur,
- Hıristiyanlık yüceltilir.

2) DERİN YAPIDAKİ ÇELİŞKİLER ÇÖZÜMSÜZ KALIR:

- Tefecilik = Yahudilik (mi?),
- Doğruluk = Hıristiyanlık (mı?),
- Otorite = Baskı ve hile (mi?),
- Adalet = Tarafsız (mı?).

SONUÇ

Shakespeare'in **Venedik Taciri**'ni de kapsayan Olgunluk Dönemi komedyalarında ele alınan ve tartışılan temalar birbirine benzerlik gösterir. Bu oyunlarda ya bazı kurumlar ya da bazı değerler irdelenir. Kurumlar kapsamında yönetim, adalet, ticaret, din vb. gibi temalar tartışmaya açılırken; değerler kapsamında da sevgi, dostluk, erdem, zeka, beceri, soyluluk ve onur gibi temalar gündeme gelir. Bu değerlerin ve kurumların çoğu olumlu bir işlev üstlenmiş olmalarına karşın, kişilerin elindeki farklı kullanımlarından ötürü kimi zaman da olumsuz bir işlev üstlenirler. Değerlerin ve kurumların yanlış ve "yanlı" kullanımlarından ötürü birtakım önemli sorunlar ortaya çıkar. Bu sorunlar çoğunlukla toplumsal yaşamı tehdit edecek boyutlara ulaşır. Sorunların büyük çoğunluğu adaletin katı ve yanlış kullanımında; otoritenin baskı ve tehdit unsuruna dönüşmesinde; dinin başka inançlar üzerinde bir baskı aracına dönüşmesinde ortaya çıkar. Aynı biçimde, dostluk sadakatsizliğe dönüştüğünde ve bir çıkar aracı olduğunda; zeka ve beceri "hile" aracı olarak kullanıldığında toplumda sağlıklı ve yanlış ilişkilerin kurulması da beraberinde gelmektedir. Tüm bu değerlerin ve kurumların içerdiği olumlu öz gerektiği gibi kullanıldığında ise sağlıklı ilişkiler ve sağlıklı bir toplumun kurulması hiçde zor görünmemektedir. Fakat gözardı edilemeyecek bir gerçek var: Yaşamın diyalektik içinde her değer ve kurum, olumlu ve olumsuz nitelikleri bir arada barındırmaktadır. Bu değerler ve kavramlar etrafında beliren sorunlar oyunda çözülsün bile bu çözüm "oyunsal ve geçici", sorunlar ise "kalıcı ve yaşamsal" olmaktadır.

Lessing'in, "Shakespeare irdelenmek ister" sözünün gerekçesi de buradan kaynaklanıyor olsa gerek. Yüzeysel ve oyunda çözülen ama derinde ve yaşamda kalıcı olan sorunlar yüzyıllardır incelenmekte ve tartışılmakta. Birbirinden karmaşık olan Shakespeare ve diyalektik bir arada ele alındığında ise, görünen o ki, bu tartışma daha uzun süre devam edecek.